

TEMA 4. La natura i les obres de Déu

Davant la paraula de Déu que es revela només cap l'adoració i l'agraïment. L'home cau de genolls davant un Déu que tot i ser transcendent es fa *interior intimo meo*.

1. Qui és Déu?

Al llarg de la història, totes les cultures s'han plantejat aquesta pregunta; tant és així que els primers senyals de civilització es troben generalment en l'àmbit religiós i cultural. Creure en Déu és la qüestió principal per a l'home de tots els temps¹. La diferència essencial és en quin Déu es creu. De fet, en algunes religions paganes l'home adorava les forces de la natura com a manifestacions concretes del que és sagrat i comptava amb una pluralitat de déus ordenada jeràrquicament. A la Grècia antiga, per exemple, la divinitat suprema entre un panteó de déus també era regida per una necessitat absoluta, que comprenia el món i els déus mateixos². Per a bastants estudiosos de la història de les religions, molts pobles han experimentat una pèrdua progressiva des d'una *revelació primigènia* del Déu únic; però, en tot cas, fins i tot en els costums dels cultes més degradats es poden trobar llampecs o indicis de la religiositat autèntica: l'adoració, el sacrifici, el sacerdoci, l'oferiment, l'oració, l'acció de gràcies, etc.

La raó, tant a Grècia com a altres llocs, ha tractat de purificar la religió, mostrant que la divinitat suprema havia d'identificar-se amb el bé, la bellesa i l'ésser mateix, com a font de tota bondat, de tota bellesa i de tot el que existeix. Però això suggereix altres problemes, concretament l'allunyament de Déu per part del fidel: la divinitat suprema quedava aïllada en una autarquia perfecta, ja que la mateixa possibilitat d'establir relacions amb la divinitat era vista com un senyal de flaqueja. A més a més, tampoc no queda solucionada la presència del mal, que apareix d'alguna manera com a necessària, perquè el principi suprem està unit per una cadena d'éssers intermedis sense solució de continuïtat al món.

La revelació judeocristiana va canviar radicalment aquesta concepció: l'Escriptura presenta Déu com al creador de tot el que existeix i l'origen de les forces naturals. L'existència divina precedeix absolutament l'existència del món, que és radicalment dependent de Déu. Aquí està continguda la idea de *transcendència*: entre Déu i el món la distància és infinita i no hi ha una connexió necessària entre tots dos. L'home i tot el que s'ha creat podrien no ser, i en el que són depenen sempre d'un altre, mentre que Déu és i és per si mateix. Aquesta distància infinita, aquesta petitesa absoluta de l'home davant Déu mostra que Déu estima tot el que existeix amb la seva voluntat i la seva llibertat: tot el que existeix és bo i fruit de l'amor (cf. *Gn 1*). El poder de Déu no és limitat ni en l'espai ni en el temps i, per això, l'acció creadora és el do absolut: és amor. Déu té un poder tan gran que vol mantenir la seva relació amb les criatures; i fins i tot salvar-les si, a causa de la seva llibertat, s'allunyessin del Creador. Per tant, cal relacionar l'origen del mal amb l'eventual ús equivocat que l'home fa de la llibertat — cosa que de fet va ocórrer, com narra el Gènesi: *vid. Gn 3*— i no amb quelcom intrínsec a la matèria.

Al mateix temps, cal reconèixer que, segons el que s'acaba d'assenyalar, Déu és una

¹ L'ateisme és un fenomen modern que té arrels religioses, en la mesura que nega la veritat absoluta de Déu recolzant-se en una veritat que és igualment absoluta, és a dir, la negació de la seva existència. Precisament per això, l'ateisme és un fenomen secundari respecte de la religió i pot també entendre's com una «fe» de sentit negatiu. El mateix es pot dir del relativisme contemporani. Sense la revelació aquests fenòmens de negació absoluta serien inconcebibles.

² Els déus estaven subjectes al fat, que sovint ho dirigia tot amb una necessitat sense sentit: d'aquí el sentiment tràgic de l'existència que caracteritza la literatura i el pensament grecs.

persona que actua amb llibertat i amor. Les religions i la filosofia es preguntaven *què és Déu*; en canvi, per la revelació, l'home és empès a preguntar-se *qui és Déu* (cf. *Compendi* 37); un Déu que surt a l'encontre de l'home i que el cerca per parlar-li com un amic (cf. *Ex* 33, 11). Tant és així que Déu revela a Moisès el seu nom —«Jo sóc el qui sóc» (*Ex* 3, 14)—, com a prova de fidelitat a l'aliança, i l'acompanyarà al desert, símbol de les temptacions de la vida. És un nom misteriós³, amb el qual «Déu fa conèixer les riqueses contingudes en el seu misteri inefable: només ell és, des de sempre i per sempre, Aquell que transcendeix el món i la història. És ell qui ha fet el cel i la terra. És el Déu fidel, sempre a prop del seu poble per a salvar-lo. És el sant per excel·lència, “ric en misericòrdia” (*Ef* 2, 4), sempre disposat a perdonar. És l'Ésser espiritual, transcendent, omnipotent, etern, personal i perfecte. És veritat i amor» (*Compendi* 40).

Així doncs, la revelació es presenta com una novetat absoluta, un do que l'home rep des del cel i que ha d'acceptar amb un reconeixement agraït i un compliment meticulós. Per tant, no es pot reduir la revelació a meres expectatives humanes, va molt més enllà: davant la paraula de Déu que es revela només cap l'adoració i l'agraïment. L'home cau de genolls davant la sorpresa d'un Déu que tot i ser transcendent es fa *interior intimo meo*⁴, més pròxim a mi que jo mateix, i que cerca l'home en totes les situacions de l'existència: «El creador del cel i de la terra, el Déu únic que és font de tot ésser, aquest únic *logos* creador, aquesta raó creadora, estima personalment l'home; més encara, l'estima apassionadament i vol també ser estimat. Per això, aquesta raó creadora, que al mateix temps estima, dóna vida a una història d'amor [...], amor [que] es manifesta ple d'una fidelitat i una misericòrdia inesgotables. És un amor que perdona més enllà de tot límit»⁵.

2. Com és Déu?

El Déu de la Sagrada Escripura no és una projecció de l'home, perquè només es pot descobrir la seva transcendència absoluta des de fora del món i, per això, com a fruit d'una revelació; és a dir, no hi ha pròpiament una revelació intramundana. O, altrament dit, la natura com a lloc de la revelació de Déu⁶ remet sempre a un Déu transcendent. Sense aquesta perspectiva, l'home no hauria pogut arribar a aquestes veritats. Déu és al mateix temps exigent⁷ i amant, molt més del que l'home s'atreveria a esperar. De fet, podem imaginar fàcilment un Déu omnipotent, però ens costa reconèixer que aquesta omnipotència

³ «A Moisès Déu se li revela com el Déu vivent, “el Déu d'Abraham, el Déu d'Isaac, el Déu de Jacob” (*Ex* 3,6). Al mateix Moisès Déu li revela el seu nom misteriós: “Jo Sóc el Qui Sóc (YHWH)”. El nom inefable de Déu ja en el temps de l'Antic Testament va ser substituït per la paraula *Senyor*. Així en el Nou Testament, Jesús, anomenat *Senyor*, apareix com a veritable Déu» (*Compendi* 38). El nom de Déu admet tres possibles interpretacions: 1) Déu revela que no és possible conèixer-lo: així aparta de l'home la temptació d'aprofitar-se de la seva amistat amb Déu —com es feia amb les divinitats paganes mitjançant les pràctiques màgiques— i afirma la seva pròpia transcendència; 2) segons l'expressió hebraica utilitzada, Déu afirma que estarà sempre amb Moisès, perquè és fidel i és al costat de qui confia en ell; 3) segons la traducció grega de la Bíblia, Déu es manifesta com el mateix ésser (cf. *Compendi* 39), en harmonia amb les intuïcions de la filosofia.

⁴ Cf. sant Agustí, *Confessions* 3, 6, 11.

⁵ Benet XVI, *Discurs en la IV Assemblea Eclesial Nacional Italiana*, 19-X-2006.

⁶ Cf. Joan Pau II, Enc. *Fides et ratio*, 14-IX-1998, 19.

⁷ Déu demana a l'home —a Abraham— que surti de la terra promesa, que deixi les seves seguretats. Es fia dels petits, demana coses segons una lògica diferent de la humana, com en el cas d'Osees. És clar que no pot ser una projecció de les aspiracions o dels desitjos humans.

ens pugui estimar⁸. Entre la concepció humana i la imatge de Déu revelada hi ha, al mateix temps, continuïtat i discontinuïtat, perquè Déu és el bé, la bellesa, l'ésser, com deia la filosofia; però alhora aquest Déu m'estima a mi, que no sóc res en comparació amb ell. El qui és etern cerca el qui és temporal i això canvia radicalment les nostres expectatives i la nostra perspectiva de Déu.

En primer lloc Déu és u; però no en sentit matemàtic, com un punt, sinó que és u en el sentit absolut d'aquest bé, aquesta bellesa i aquest ésser de qui tot procedeix. Es pot dir que és u perquè no hi ha un altre déu i perquè no té parts; però alhora cal dir que és u perquè és font de tota unitat. De fet, sense Déu tot es descompon i torna al no-ésser: la seva unitat és la unitat d'un amor que també és vida i dona la vida. Així doncs, aquesta unitat és infinitament més que una simple negació de la multiplicitat.

La unitat porta a reconèixer Déu com l'únic veritable. Encara més, ell és la veritat, la mesura i la font de tot el que és veritable (cf. *Compendi* 41), i això perquè Déu és justament l'ésser. De vegades es té por a aquesta identificació, perquè sembla que dient que la veritat és una es fa impossible qualsevol diàleg. Per això, és tan necessari considerar que Déu no és veritable en el sentit humà del terme, que és sempre parcial.

Sinó que en ell la veritat s'identifica amb l'ésser, amb el bé i amb la bellesa. No es tracta d'una veritat merament lògica i formal, sinó d'una veritat que s'identifica amb l'amor que és comunicació, en sentit ple: efusió creativa, exclusiva i universal alhora, vida íntima divina compartida i participada per l'home. No parlem de la veritat de les fórmules o de les idees, que sempre són insuficients, sinó de la veritat de la realitat, que en el cas de Déu coincideix amb l'amor. A més a més, dir que Déu és la veritat vol dir que la veritat és l'amor. Això no fa cap por i no limita la llibertat. De manera que la immutabilitat de Déu i la seva unitat coincideixen amb la seva veritat, en la mesura que és la veritat d'un amor que no pot passar.

Així es comprèn que, per entendre el sentit pròpiament cristià dels atributs divins, cal unir l'afirmació de l'omnipotència amb la de bondat i misericòrdia. Només quan entenem que Déu és omnipotent i etern, podem obrir-nos a la veritat aclaparadora que aquest mateix Déu és amor, voluntat de bé, font de tota bellesa i de tot do⁹. Per això, la reflexió filosòfica ofereix unes dades essencials, encara que d'alguna manera són insuficients. Seguint aquest recorregut, des de les característiques que es perceben com a primeres fins a les que es poden comprendre només mitjançant la trobada personal amb el Déu que es revela, s'arriba a entreveure com aquests atributs són expressats amb termes diferents només en el nostre llenguatge, mentre que en la realitat de Déu coincideixen i s'identifiquen. L'U és el veritable, i el veritable s'identifica amb el bé i amb l'amor. Amb una altra imatge, es pot dir que la nostra raó limitada actua una mica com un prisma que descompon la llum en els diversos colors, cadascun dels quals és un atribut de Déu; però que en Déu coincideixen amb el seu propi ésser, que és vida i font de tota vida.

⁸ «Com ens podem adonar d'això, veure que Déu ens estima, i no tornar-nos també nosaltres boigs d'amor? Cal deixar que aquestes veritats de la nostra fe vagin calant en l'ànima, fins a canviar tota la nostra vida. Déu ens estima!: l'Omnipotent, el Totpoderós, el qui ha fet el cel i la terra» (sant Josep maria, *És Crist que passa* 144).

⁹ «Déu es revela a Israel com el qui té un amor més fort que el d'un pare o d'una mare pels seu fills o d'un espòs per la seva esposa. Ell en si mateix "és Amor" (1Jn 4,8.16), que es dona completament i gratuïtament i que "ha estimat tant el món, que ha donat el seu Fill únic, perquè el món se salvi per mitjà d'ell" (Jn 3,16-17). Enviant el seu Fill i l'Esperit Sant, Déu revela que ell mateix és etern intercanvi d'amor» (*Compendi* 42).

3. Com coneixem Déu?

Pel que s'ha dit, podem conèixer com és Déu a partir de les seves obres: només la trobada amb el Déu que crea i que salva l'home pot revelar-nos que l'Únic és alhora l'amor i l'origen de tot bé. Així Déu és reconegut no sols com a intel·lecte —*logos* segons els grecs— que atorga racionalitat al món (fins al punt que alguns l'han confós amb el món, com passava en la filosofia grega i com torna a passar en algunes filosofies modernes), sinó que també és reconegut com a voluntat personal que crea i que estima. Es tracta, així, d'un Déu viu; més encara, d'un Déu que és la vida mateixa. Així, com a ésser viu dotat de voluntat, vida i llibertat, en la seva infinita perfecció, Déu roman sempre incompreensible, o sigui, irreductible a conceptes humans.

A partir de tot el que existeix, del moviment, de les perfeccions, etc. es pot arribar a demostrar l'existència d'un ésser suprem que és font d'aquest moviment, de les perfeccions, etc. Però, per conèixer el Déu personal que és amor, cal cercar-lo en la seva actuació en l'història a favor dels homes i, per això, fa falta la revelació. Mirant l'acció salvífica de Déu es descobreix el seu ésser, de la mateixa manera que a poc a poc es coneix una persona a través del tracte que s'hi té.

En aquest sentit, conèixer Déu consisteix sempre i només a reconèixer-lo, perquè és infinitament més gran que nosaltres. Tot coneixement sobre Déu procedeix d'ell mateix i és un do seu, fruit del seu oferiment, de la seva iniciativa. L'actitud per acostar-se a aquest coneixement ha de ser, llavors, de profunda humilitat. Cap intel·ligència finita pot comprendre aquell qui és infinit, cap potència pot subjectar l'Omnipotent. Només podem conèixer-lo pel que Déu ens dóna, és a dir, per la participació que tenim en els seus béns, fonamentada en els seus actes d'amor amb cadascú.

Per això, sempre coneixem Déu de forma analògica: mentre afirmem quelcom d'ell, alhora hem de negar que tingui aquesta perfecció segons les limitacions que veiem en el que crea. La tradició parla d'una triple via: d'afirmació, de negació i d'eminència. L'últim moviment de la raó consisteix a afirmar la perfecció de Déu més enllà del que l'home en pot pensar: Déu és l'origen de totes les realitzacions d'aquesta perfecció que es veuen en el món. Per exemple, és fàcil reconèixer que Déu és gran; però és més difícil adonar-se que és també petit, perquè en la creació el que és gran i el que és petit es contradiuen. Tanmateix, si pensem que ser petit pot ser una perfecció, com es veu en el fenomen de la nanotecnologia, llavors Déu ha de ser també la font d'aquesta perfecció i, en ell, aquesta perfecció ha d'identificar-se amb la grandesa. Per això, hem de negar que és petit (o gran) en el sentit limitat que s'hi dóna en el món creat, per purificar aquesta atribució passant a l'eminència. Un aspecte especialment rellevant és la virtut de la humilitat, que els grecs no consideraven virtut. Com que és una perfecció, la virtut de la humilitat no sols és posseïda per Déu, sinó que Déu s'hi identifica. Arribem així a la sorprenent conclusió que Déu és la humilitat; de tal manera que només se'l pot conèixer en una actitud d'humilitat, que no és una altra cosa que la participació en el do de si mateix.

Tot això implica que es pot conèixer el Déu cristià mitjançant els sagraments i a través de l'oració en l'Església, que fa present l'acció salvífica de Déu en favor dels homes de tots els temps.

Giulio Maspero

Bibliografia bàsica

Catecisme de l'Església catòlica 199-231; 268-274.

Catecisme de l'Església catòlica. Compendi 36-43; 50.

Lectures recomanades

Sant Josepmaria, homilia «Humilitat», a *Amics de Déu* 104-109.

J. Ratzinger, *El Dios de los cristianos. Meditaciones*, Ed. Sígueme, Salamanca 2005.